

DOI 10.33930/ed.2019.5007.50(7-9)-3
УДК 37.01

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ В ІНТЕРКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

NON-VERBAL COMMUNICATION AS A FACTOR OF ADAPTATION IN INTERCULTURAL
SPACE

М. В. Триняк

Актуальність теми дослідження. Невербальна комунікація як культурно-детермінований компонент, специфічний для комунікативного простору кожної лінгвокультури, розкриває особливості національної мовної свідомості. Дослідження означеного компонента дає змогу пізнати національно-специфічні складові в комунікації, формувати необхідну для ефективної адаптації в інтеркультурному просторі комунікативну поведінку.

Постановка проблеми. У зв'язку із актуалізацією у другій половині ХХ століття вивчення паралінгвістичних (невербальних) чинників комунікації, особливо гостро постала проблема недостатньої кількості досліджень щодо національної специфіки спілкування, мовленнєвих і поведінкових стереотипів із позицій новоутворених наукових галузей: психолінгвістики, інтеркультурної комунікації, лінгвокультурології, філософії освіти. Щодо останньої затребуваність таких досліджень зумовлена необхідністю навчання підростаючого покоління нормам адекватної комунікативної поведінки у глобалізованому світі із фактично обмеженим потенціалом міжнаціональних контактів і, водночас, браком навчальних матеріалів, у яких би знайшли відображення взірці застосування культурних, ситуативних та індивідуальних норм спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему аналізу дослідження зумовила вибір для аналізу праць таких зарубіжних дослідників, як: Е. Холл, Р. Бердвістелл, Х. Брінкман, М. Ремланд, М. Джус, П. Екман та ін.

Постановка завдання. Першочерговим завданням дослідження є концептуалізація феномену невербальної комунікації, зокрема, в аспекті просторового орієнтування (проксемика), як адаптаційного фактору у процесі інтеркультурної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація, як науково-прикладна дисципліна, опікується питаннями: як зрозуміти чуже (інше), адекватно комунікувати із Іншим, правильно інтерпретувати автентичні культурні знаки, адаптуватися до умов взаємодії із представниками інших культур? Здатність до адаптації – одна із складових міжкультурної компетентності особистості. Під цим розуміється комплекс соціальних навичок і здібностей, за допомогою яких людина успішно здійснює спілкування з партнерами із інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні. Згідно із комунікативною моделлю культури Е. Холла, здатність до адаптації в інтеркультурному просторі опосередкована основними параметрами або первинними інформаційними системами, серед яких дослідник значну увагу приділяє категорії простору. Згідно із концепцією Холла можна визначити щонайменше чотири аспекти викорис-

Urgency of the research. Non-verbal communication as a culturally determined component specific to the communicative space of each linguistic culture reveals the peculiarities of national linguistic consciousness. The study of this component makes it possible to learn about nationally specific components in communication, to form the communicative behaviour necessary for effective adaptation in the intercultural space.

Target setting. In connection with the actualization of the study of paralinguistic (non-verbal) factors of communication in the second half of the twentieth century, the problem of insufficient research on the national specificity of communication, speech and behavioral stereotypes from the standpoint of the newly formed scientific fields: psycholinguistics, intercultural communication, linguistic and cultural studies, and philosophy of education has become particularly acute. As for the latter, the demand for such research is due to the need to teach the younger generation the norms of adequate communicative behavior in a globalized world with virtually unlimited potential for international contacts and, at the same time, the lack of educational materials that would reflect examples of the application of cultural, situational and individual norms of communication.

Actual scientific researches and issues analysis. The research problem has led to the choice for analysis of the works of such foreign researchers as: E. Hall, R. Birdwistell, H. Brinkman, M. Remland, M. Juice, P. Ekman, etc.

The research objective. The primary task of the study is to conceptualise the phenomenon of non-verbal communication, in particular, in the aspect of spatial orientation (proxemics), as an adaptation factor in the process of intercultural interaction.

The statement of basic materials. Intercultural communication, as a scientific and applied discipline, deals with the following questions: how to understand the alien (other), communicate adequately with the Other, correctly interpret authentic cultural signs, and adapt to the conditions of interaction with representatives of other cultures? The ability to adapt is one of the components of an individual's intercultural competence. It is understood as a set of social skills and abilities that help a person successfully communicate with partners from other cultures, both at the domestic and professional levels. According to E. Hall's communicative model of culture, the ability to adapt in intercultural space is mediated by the main parameters or primary information systems, among which the researcher pays considerable attention to the category of space.

According to Hall's concept, at least four aspects of people's use of space can be identified, and this use varies depending on the culture: personal space; spatial

тання людьми простору, і це використання варіюється, залежно від культури: особистий простір; орієнтація у просторі; міжособистісна дистанція; організація простору. У працях, дотичних до цієї проблематики, на основі емпіричних даних виокремлюються певні чинники, що сприяють або ускладнюють процес адаптації. Полегшують пристосування до нових культурних умов такі риси характеру, як: терпимість до неоднозначних міжкультурних ситуацій, відкритість, екстравертність, здатність до емпатії, допитливість, самокритичність. Негативно впливають на адаптацію ригідність характеру, несамостійність, схиляння перед авторитетами. Результати досліджень свідчать: чим легше й успішніше людина проходить стадію акультурації, тим кращі її досягнення у професійній сфері.

Висновки. Визначальною умовою успішності професійної та суспільної діяльності сучасної людини є вміння ефективно взаємодіяти із представниками інших культур. І якщо на вербальному рівні у такому спілкуванні система кодифікації є доволі прозорою і вимагає лише знання тієї чи іншої мови, то сприйняття і розуміння невербальних сигналів є складним і багатовекторним процесом. Саме від здатності правильно інтерпретувати паралінгвістичні сигнали інших залежить результат комунікації у випадку “зустрічі культур”. Удосконалюючи навчання та інтенсифікуючи дослідження в означеній галузі можливо досягти порозуміння між народами в умовах відкритості глобального культурного й освітнього просторів.

Ключові слова: невербальна комунікація, проксемика, адаптація, інтеркультурний простір.

orientation; interpersonal distance; and space organisation.

In works related to this issue, empirical data have identified certain factors that facilitate or complicate the process of adaptation. The following character traits facilitate adaptation to new cultural conditions: tolerance to ambiguous intercultural situations, openness, extroversion, empathy, curiosity, self-criticism. Character traits that have a negative impact on adaptation are rigidity of character, lack of independence, and obedience to authority. Research results show that the easier and more successful a person goes through the acculturation stage, the better their achievements in the professional sphere.

Conclusions. The ability to interact effectively with representatives of other cultures is a crucial condition for the success of a modern person's professional and social activities. And while the codification system in such communication is quite transparent at the verbal level and requires only knowledge of a particular language, the perception and understanding of non-verbal signals is a complex and multidirectional process. It is the ability to correctly interpret the paralinguistic signals of others that determines the outcome of communication in the case of a “meeting of cultures”. By improving education and intensifying research in this area, it is possible to achieve mutual understanding between peoples in the context of an open global cultural and educational space.

Keywords: nonverbal communication, proxemics, adaptation, intercultural space.

Актуальність теми дослідження. Культурно-специфічні особливості комунікації проявляються у різних формах (міжособистісній, масовій, груповій та організаційній), у комплексі вербальної та невербальної поведінки, у реалізації різних рівнів як лінгвістичного, так і паралінгвістичного планів. Особливий інтерес в аспекті процесів міжкультурного спілкування становить саме другий план як культурно-детермінований компонент, актуальний для комунікативного простору кожної лінгвокультури, в якому реалізуються усі типи дискурсів. Це той компонент, що визначає особливості національної мовної свідомості, специфіку того, що зберігається у свідомості людини і виявляється в комунікації. Вивчення означеного культурно-детермінованого компонента дає змогу досліджувати національно-специфічні складові в комунікації, виявляти й описувати феномени, які є визначальними для певного культурного дискурсу. Таким чином, питання про культурну специфіку комунікації актуалізує, не в останню чергу, саме невербальні елементи.

Нагадаємо, що термін “невербальне” розуміють зазвичай як “несловесну мову”, що об'єднує велике коло явищ: рухи тіла людини, звукову модальність мовлення, міміку, дотики, різноманітні елементи довкілля тощо. Культурно зумовленою у комунікативній взаємодії є також її просторова організація, прийнятна і комфортна дистанція у спілкуванні між партнерами, що є предметом вивчення проксемики або мови простору – спеціальної наукової галузі, яка займається вивченням просторових і часових умов спілкування. Такого роду комунікативна компетентність партнерів у міжкультурному спілкуванні безпосередньо залежить від розуміння і сприйняття часу і простору у сучасному динамічно змінюваному й інформаційно насиченому світі. Будь-яка інформація піддається кодуванню, при цьому система кодування і розкодування має бути доступна усім учасникам процесу комунікації. Якщо у спілкуванні на вербальному рівні система кодифікації вже загальновідома, то в умовах невербальної комунікації її сприйняття суттєво ускладнюється. Від здатності правильно інтерпретувати просторову поведінку залежить результат комунікації – взаєморозуміння, в одному випадку, або конфлікт – в іншому. Саме тому дослідження системи невербальної, зокрема просторової, кодифікації є і залишатиметься актуальним, не залежно від зміни соціально-історичних умов. Володіння невербальним комунікативним інструментарієм особливо цінне у інтеркультурному просторі, з огляду на національну специфіку вираження думок і почуттів мовою тіла.

Постановка проблеми. Особливості повсякденної невербальної комунікативної поведінки

– жестової, мімічної, орієнтувальної тощо – зазвичай не помічаються її носіями. Однак у разі порушення загальноприйнятих норм одразу ж впадає у око похибки суб'єктів спілкування, внаслідок яких не вдається досягти повного взаєморозуміння. У зв'язку з цим у подібних ситуаціях постає питання щодо національно-культурної специфіки комунікативної поведінки народів світу, що становить теоретичний і практичний інтерес.

Будучи важливою частиною національної культури, невербальна комунікативна поведінка визначає приналежність індивіда до певної етнокультурної спільноти, даючи змогу людині відчувати себе її органічною частиною. Багатовікові контакти етносів позначаються на комунікативній поведінці, призводячи до запозичень або втрати якихось її елементів.

З огляду на зміну парадигми у лінгвістиці у другій половині ХХ століття, що призвело до актуалізації вивчення саме паралінгвістичних чинників комунікації, особливо гостро постала проблема недостатньої кількості досліджень щодо національної специфіки мовленнєвого спілкування, мовленнєвих і поведінкових стереотипів із позицій нових наукових галузей: психолінгвістики, інтеркультурної комунікації, лінгвокультурології, філософії освіти. Щодо останньої актуальність таких досліджень зумовлена також низкою чинників, як-от необхідність навчання підростаючого покоління нормам адекватної комунікативної поведінки у глобалізованому світі із фактично необмеженим потенціалом міжнаціональних контактів і, водночас, браком навчальних матеріалів, у яких би знайшли відображення взірці застосування культурних, ситуативних та індивідуальних норм спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американський антрополог Е. Холл (1914-2009) був одним із перших дослідників у галузі вивчення просторових потреб людини, який і встановив суттєві відмінності щодо них у представників різних культур. Він увів у науковий обіг термін “проксемика” [12], під яким розумів вчення про використання людьми простору як культурного артефакту, організаційної та комунікативної системи.

Концепція Е. Холла про діалектичну єдність культури та комунікації, про культурну зумовленість комунікативної поведінки індивідуумів, які належать до різних культурних груп, здобула широке визнання як у США, так і за кордоном. Однак ця концепція не одразу знайшла відгук в офіційних академічних колах (її було визнано лише після зміни наукової парадигми, оскільки праці Холла тривалий час вважали надто біологічно та детерміністськи зорієнтованими).

Імпульсом для подальшого розвитку нової дисципліни стали праці американських культурологів Ф. Клакхона та Ф. Л. Стродбека [15], які стосувалися проблем ціннісних орієнтацій, а також етнолінгвістів Дж. Гамперца та Д. Гаймса [10] щодо співвідношення мови та культури.

Із початку 1970-х років міжкультурні ідеї Е. Холла були підхоплені комунікаційними науками США. Як частина теорії комунікації, міжкультурна комунікація отримала значне теоретичне обґрунтування у психологічних дослідженнях, особливо крос-культурної психології [7 – 9]. Дослідженню проксемики як одного з інструментів формування професійної культури педагога присвячено праці М. Аргайла [1], Р. Бердвістелла [3;4], У. Фрізена й П. Екмана [6]. Заслужують на увагу наукові розвідки у цьому напрямку, здійснені наприкінці ХХ століття М. Ремландом, Т. Джонсоном, Х. Брінкманом [17]. Новітні дослідження проксемики [19; 20] присвячені переважно аналізу комунікативної поведінки у віртуальному просторі й проблемам, пов'язаним із адаптацією суб'єктів комунікації в інформаційних освітніх середовищах.

Постановка завдання. Першочерговим завданням дослідження є концептуалізація феномену невербальної комунікації, зокрема, в аспекті просторового орієнтування (проксемика), як адаптаційного фактору у процесі інтеркультурної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернення до етимології слова інтеркультурний (міжкультурний) сприяє розумінню сутності процесів, що позначаються цим словом. Розуміючи під культурою в широкому сенсі слова весь світ, що оточує людину, ми розглядаємо зміст поняття “інтеркультурний” як взаємодію між людськими світами. Цей процес взаємодії не є абстрактним явищем: він завжди опосередкований діями конкретних індивідуумів, кожен з яких несе у своїй свідомості певний національний код. Під час зустрічі комунікантів із різних культурних груп, в одній із яких, наприклад, ритуал привітання обов'язково супроводжується потисненням руки, а у другій культурі він не практикується, доволі непередбачуваним є перебіг ситуації спілкування, або, інакше кажучи, зміст інтеркультури. Яку з форм привітання буде обрано зрештою – рукоштовання, відсутність такого, якийсь третій варіант (наприклад, кивок головою), – залежить у кожному конкретному випадку від різних чинників: від того, наскільки продуманою або спонтанною є зустріч; від ступеня знайомства й довіри між комунікантами, їхнього віку, соціального статусу, розподілу соціальних ролей тощо.

Щодо своєї генези, предметної співвіднесеності, а також формування дослідницького інструментарію, міжкультурна комунікація має міждисциплінарний статус. Вона інтегрує знання низки наук, таких як культурна антропологія, лінгвістика, філософія, теорія комунікацій, етнопсихологія, соціологія.

Міжкультурна комунікація як науково-прикладна дисципліна опікується проблемами взаєморозуміння, а саме, як зрозуміти чуже (інше), адекватно комунікувати із цим Іншим, правильно інтерпретувати інші культурні знаки, адаптуватися до нових умов взаємодії. Здатність до адаптації розглядається дослідниками як одна зі складових міжкультурної компетентності особистості. Під цим розуміється комплекс соціальних навичок і здібностей, за допомогою яких людина успішно здійснює спілкування з партнерами із інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні. У працях, дотичних до цієї проблематики, на основі емпіричних даних виокремлюються певні чинники, що сприяють або ускладнюють процес акультурації. Полегшують пристосування до нових культурних умов такі риси характеру, як: терпимість до неоднозначних міжкультурних ситуацій, відкритість, екстравертність, здатність до емпатії, допитливість, самокритичність. Негативно впливають на адаптацію ригідність характеру, несамостійність, схиляння перед авторитетами.

Результати досліджень свідчать: чим легше й успішніше людина проходить стадію акультурації, тим кращі її досягнення у професійній сфері [5]. Так було здійснено спостереження за процесом міжкультурної адаптації 74 американських менеджерів, які працювали у Китаї. При цьому сприятливими чинниками для входження в іншу культуру і, відповідно, для ефективності трудової діяльності, виявилися такі: наявність у менеджера сім'ї і теплі відносини між її членами, наявність досвіду закордонної роботи, проходження попереднього міжкультурного навчання. Менш успішно адаптувалися американці, які або не перебувають у шлюбі, або залишили свої сім'ї у США, не мали досвіду роботи в іншій культурі і не пройшли підготовчих міжкультурних тренінгів. Міжкультурне навчання, спрямоване на формування міжкультурної компетентності, вважається одним із головних способів підготовки до зустрічі з чужою культурою [5].

У зв'язку із тим, що кожна культура має свій комплекс дистинктивних (диференціальних) ознак, постає закономірне запитання: чи можна говорити про універсальну систему міжкультурної взаємодії, що сприяє адаптаційному процесу у тій чи іншій конкретній культурі?

Згідно із комунікативною моделлю культури Е. Холла, специфічність останньої опосередкована основними параметрами або первинними інформаційними системами (Primary Message Systems), що є свого роду системами інформації: спілкування; соціальна організація людей (включно з ієрархією стосунків); забезпечення умов життя (від задоволення первинних потреб до економічного устрою цілої держави); сексуальні відносини (гендерні ролі); ставлення до простору (територіальність); уявлення про час (темпоральність); навчання як передача інформації, знання; гра; захист (способи та вміння захисту своєї групи); використання матеріальних ресурсів (артефактів) [12].

Із десяти перелічених категорій лишень перша містить у собі вербальну комунікацію (мову), усі інші є формами невербальної комунікації. Визначою мову найважливішим засобом спілкування, Е. Холл, проте, вважав, що 90% усієї інформації передається саме невербально. Окресливши десять параметрів культурної моделі, американський дослідник ґрунтовно опрацював чотири з них: *час* (уявлення про час); *простір* (ставлення до простору); *ієрархія соціальних відносин*; *спілкування*.

Значне місце у концепції “культурної граматики” Е. Холла посідає розробка категорії простору. Згідно із концепцією Холла можна визначити щонайменше чотири аспекти використання людьми простору, і це використання варіюється від однієї культури до іншої: особистий простір; орієнтація у просторі; міжособистісна дистанція; організація простору.

Кожній людині необхідні власні кордони, що змінюються залежно від ситуації і оберігають її особистий простір. Вторгнення в особисту зону сприймається, як правило, негативно, про що свідчить широка популярність англійського прислів'я “Мій дім – моя фортеця”, яке по суті набуло міжнаціонального характеру.

Розглянемо проксемічні коди у різних національних вимірах.

Так, американці використовують двері як сигнал своєї доступності або потреби в усамітненні. Відкриті двері є знаком прихильності до спілкування; закриті, відповідно, вказують на бажану дистанційованість. Приватний простір оберігається не лише окремими особами, а й групами людей. У США вважається неписаним правилом дотримання невидимого кордону навколо двох або трьох людей, які розмовляють між собою. Невелика дистанція, що відокремлює їх від інших, слугує свого роду захистом їхнього особистісного простору.

На думку багатьох дослідників [2; 12; 16], німці сприймають особистий простір як продовження свого Еґо, яке у них є вкрай чутливим, тож вони усіма засобами намагаються захистити свою персональну територію. Ілюструючи це твердження, Е. Холл наводить такий приклад. Під час Другої світової війни німецьких військовополонених розселяли у таборі по чотири людини у камері. За найменшої можливості, використовуючи будь-який підручний матеріал, кожен із них намагався відгородити свій простір.

У німецьких бюро двері, як правило, зачинені, що свідчить про прагнення до приватності та бажання працювати без перешкод. Відчинені двері, на думку Холла, діють на німців як ознака недбалості та безладу. В цілому ж, як резюмує учений, у північно-європейських культурах, яким

притаманні невисока густота інформаційних мереж (низький контекст) та слабкі зв'язки між людьми, кожна людина існує начебто в “повітряній кулі”, об'єм і стінки якої оберігають фізичну та соціальну територію особистості [11].

Своєрідні уявлення про простір мають жителі Середземномор'я. Представники цих культур живуть набагато щільніше один до одного, ніж у країнах Північної Європи та у США. Це можна спостерігати у житлових кварталах, у переповнених автобусах, станціях метро, кафе та інших людних місцях. Винятком там можуть слугувати лише палаци і вілли заможних мешканців цих країн.

Культурно-специфічні відмінності проявляються також у здатності людей орієнтуватися у просторі. Як приклад неприйнятної для американців типу просторового орієнтування, Е. Холл описує здатність ескімосів знаходити дорогу на величезних засніжених територіях, де, як здається іноземцям, немає ані найменших розпізнавальних знаків. Однак у ескімосів існує певний набір таких природних знаків, які допомагають їм не збиватися зі шляху. Це стосується насамперед якості вітру, для позначення якого вони мають щонайменше дванадцять понять, включно з його напрямком, запахом тощо [12].

Згідно із теорією проксемики, у різних культурах по-різному структурується і простір міжособистісної взаємодії. Це проявляється як у символіці “мови тіла” (жести, дотики), паравербально (гучність мови, паузи), так і у способах персоналізації простору. Е. Холл виокремлює чотири дистанційні зони, маючи на увазі під цим дистанцію у спілкуванні з іншою людиною або групою осіб:

- інтимна дистанція (від півметра до безпосереднього тілесного контакту);
- зона особистого спілкування (до одного метра); ця відстань дає змогу обмінюватися рукостисканнями, поплескувати одне одного по плечу;
- соціальна дистанція (від двох до трьох метрів), характерна для ведення ділових розмов;
- зона публічного спілкування (понад три метри), типова для ситуації спілкування у режимі оратор - публіка.

Ці дистанції можна співвіднести із п'ятьма стилями спілкування - *інтимним, невимушеним, консультативним, формальним і крижаним* [14]. Дотримання дистанції міжособистісного спілкування є природним для більшості американців, німців та англійців. Однак латиноамериканці, греки, французи спілкуються, як правило, на ближчій відстані. У зв'язку із цим учасники комунікативного процесу, що представляють різні типи культур, часто безуспішно намагаються знайти комфортну зону спілкування один із одним.

Аби уникнути вторгнення у свій особистий простір, співрозмовники із США у розмові з латиноамериканцями нерідко збільшують дистанцію за рахунок будь-яких допоміжних засобів, наприклад письмового столу.

Адміністрація одного із кінних клубів у Сан-Паулу, де часто організують різноманітні прийоми для представників зарубіжних фірм, була змушена після низки нещасних випадків зробити вищими поручні тераси і зміцнити їх. Проблема виникла у зв'язку з особливостями просторової організації спілкування між бразильцями та американцями. Перші, прагнучи до прояву почуття близькості, доречного для комунікативної поведінки в бразильській культурі, “насідали” на своїх партнерів по розмові. Американці ж, згідно із нормою, прийнятою в американській культурі, намагалися перешкодити вторгненню у свою “інтимну дистанційну зону”, постійно відсторонюючись від співрозмовника. У результаті вони спиралися на перила і падали спиною вниз. Для опису подібних ситуацій у спеціальній літературі використовують термін “латиноамериканський вальс” [18].

У азійських культурах, а також у деяких випадках, як зауважує Е. Холл, і на Заході регуляція міжособистісного простору залежить від статусного рівня учасників комунікації. Підкреслення свого вищого соціального становища виявляється у “дотриманні дистанції” стосовно підлеглих або людей іншого соціального класу. Відстань у спілкуванні між викладачами та учнями, характерна для країн Азії, і є суттєво більшою, ніж в американських та європейських закладах освіти, оскільки учитель на Сході є представником вищої касты, і шанобливість щодо нього виражається насамперед у повазі до його особистого простору.

Таким чином, у відповідності із ключовими положеннями концепції Е. Холла та інших дослідників означеної проблематики, усі параметри культурних систем, включаючи і ставлення до простору, є специфічними, як і вербальне мовлення, для різних народів. Успіх комунікативного акту й належна адаптація суб'єктів інтеркультурної комунікації безпосередньо залежить від знання цих специфічних невербальних кодів й уміння скористатися ними для встановлення продуктивної взаємодії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Світ сучасної людини не може замикатися у рамках території однієї країни чи навіть континенту. Інтенсивні інтеграційні процеси у сферах виробництва, освіти, бізнесу, науки, розширення міжкультурних контактів вимагають нового осмислення проблем мови і культури, культури і комунікації. Сьогодні усім вже зрозуміло, що умовою успішності професійної та суспільної діяльності фахівців усіх галузей

є уміння ефективно спілкуватися і взаємодіяти із людьми. І якщо у спілкуванні на вербальному рівні система кодифікації переважно загальновідома, то сприйняття і розуміння невербальних сигналів для більшості комунікантів є доволі складним процесом. Саме від здатності правильно інтерпретувати жести, міміку, просторову поведінку інших залежить результат комунікації. Особливо гостро важливість цієї комунікативної компетенції відчувається у випадку “зустрічі культур”. Лише удосконалюючи навчання та інтенсифікуючи дослідження у галузі комунікативістики й інтеркультуралістики, психології, філософії освіти можливо досягти порозуміння між народами в умовах відкритості глобального культурного й освітнього просторів.

References:

1. Argyle, M 1988, *Bodily communication*, 2nd ed. London: Methuen, 345 p.
2. Bausinger, H 1985, 'Alltag im Landeskundeunterricht', *Deutsch lernen*, 3, pp. 3–14.
3. Birdwhistell, RL 1982, 'Introduction to Kinesics', *Universiti of Louisville Press*, Louisville, Kentucky, 118 p.
4. Baudrillard, J & L'Yvonnet, F 2001, *D'un fragment l'autre*, Paris, *Le Livre de Poche*, 157 p.
5. Cui, G & Awa, NE 1992, 'Measuring Intercultural Effectiveness: An Integrative Approach', *International Journal of Intercultural Relations*, 16, pp. 311–328.
6. Ekman, P & Friesen, WV 1969, 'The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage and Coding', *Semiotica*. Vol 1, № 1, pp. 49–98.
7. Gudykunst, WB 1985, 'A Model of Uncertainty Reduction in Intercultural Contexts', *Journal of Language and Social Psychology*, 4, pp. 401–413.
8. Gudykunst, WB 1994, 'Attributing Meaning for Strangers Behavior', In: *Bridging Differences. Effective Intergroup Communication Thousand Oaks u.a*, pp. 110 – 13.
9. Gudykunst, WB 1985, 'Intercultural Communication: Current Status and Proposed Directions', Dervin, B.; Voigt, M.J. (Hrsg.), *Progress in Communication Sciences*. Norwood, NJ, pp. 1–46.
10. Gumperz, J & Hymes, Dell (Hrsg.) 1972, *Directions in Sociolinguistics*, New York, pp. 35 – 71.
11. Hall, E 1963, 'A system for the notation of proxemic behavior', *American anthropologist*, 65 (5), p. 1003–1026
12. Hall, ET 1968, 'Proxemics', *Current Anthropology*, 9, pp. 83–95.
13. Harrigan, JA 2005, 'Proxemics, kinesics, and gaze', In: *The New Handbook of Methods in Nonverbal Behavior Research (Series in Affective Science)*, New York: Oxford University Press.
14. Joos, M 1962, 'The Five Clocks', *International Journal of American Linguistics*, 28, № 2, pp. 7–62
15. Kluckhohn, FR & Strodtbeck, FL 1961, *Variations in Value Orientations*, New York.
16. Maletzke, G 1996, *Interkulturelle Kommunikation*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
17. Remland, MS, Jones, TS & Brinkman, H 1995, 'Interpersonal distance, body orientation, and touch: Effects of culture, gender, and age', *The Journal of social psychology*, 135(3), pp. 281–297.
18. Rumpel, I 1988, *A systematic analysis of the cultural content of introductory textbooks. Thesis presented to the Faculty of Western*, Washington University, Bellingham, Washington.
19. Vasser, M & Aru, J 2020, 'Guidelines for immersive virtual reality in psychological research', *Current Opinion in Psychology*.
20. Zibrek, K, Niay, B, Olivier, AH, Hoyet, L, Pettre, J & McDonnell, R 2020, 'Walk this way: Evaluating the effect of perceived gender and attractiveness of motion on proximity in virtual reality', In: *2020 IEEE Conference on Virtual Reality and 3D User Interfaces Abstracts and Workshops (VRW)*. pp. 169–170.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.50(7-9)-4

УДК 141.3:316 [502]

МЕДІЙНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, ЕТИЧНА ОПТИКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ “ЗЕМЛЯ БЕЗ КОРДОНІВ”

*MEDIA INTERPRETATIONS, ETHICAL PERSPECTIVES ON THE CONCEPTUALIZATION OF
THE “EARTH WITHOUT BORDERS” PROJECT*

С. Г. Корнієнко

Актуальність теми дослідження. Сучасна глобалізація, у просторі якої посилюються економічні, політичні, демографічні, соціально-культурні трансформації, визначається всеосяжним, всеохопним характером, що дозволяє говорити про її тотальність. Історія людства розуміється як історія вдосконалення засобів комунікації, які унаочнюють знаки, символи, образи, міксуючи останні (М. Маклюен), що остаточно долає матрицю лінійного

Urgency of the research. Modern globalization, within the space of which economic, political, demographic, and socio-cultural transformations intensify, is characterized by its comprehensive and all-encompassing nature, allowing one to speak of its totality. The history of humanity is understood as the history of the improvement of communication tools, which visualize signs, symbols, and images, mixing the latter (M. McLuhan), ultimately overcoming the matrix